

Banki w gospodarce polskiej

Wstęp

Banki odgrywają w gospodarce rolę szczególną. W dobrze rządzonej państwie i dojrzałym społeczeństwie uznawane są najczęściej za instytucje zaufania publicznego. Z jednej strony są bowiem ściśle regulowane i drobiazgowo nadzorowane, z drugiej zaś korzystają z pewnych unikalnych uprawnień w stosunku do innych uczestników obrotu gospodarczego. Status instytucji zaufania zobowiązuje do świadczenia usług na najwyższym poziomie, przestrzegania prawa i stosowania dobrych praktyk oraz postępowania etycznego.

Taka wyjątkowa pozycja banków wynika z odpowiedzialności za bezpieczeństwo oszczędności obywateli i firm oraz z odpowiedzialności za profesjonalne zarządzanie ryzykiem, niezawodne działanie systemu rozliczeń oraz przestrzeganie dyscypliny płatniczej i stabilne finansowanie gospodarki. Rolą banków jest umiejętne rozpoznawanie z wyprzedzeniem szans i zagrożeń w działalności ich klientów, konkurencji, związanych także z konsekwencjami regulacji i wydarzeń na rynku wewnętrznym oraz rynkach międzynarodowych.

Bez wątplenia polskie banki są przykładem udanej transformacji naszej gospodarki. Świadczyć o tym mogą: osiągnięty poziom ubankowienia polskich obywateli przekraczający 86%. Potwierdza taką ocenę konsekwentny wzrost funduszy własnych, który na koniec 2019 roku przekroczył 205 mld PLN. Wizytówką Polski stały się system płatniczy i rozliczeniowy oraz system wymiany informacji o klientach oraz zbudowanie solidnych zasobów informacyjnych wspierających codzienne zarządzanie ryzykiem bankowym oraz świadczenie szerokiej gamy usług.

Rola banków w procesie transformacji polskiej gospodarki

Rozpoczęcie budowy nowoczesnego systemu bankowego w Polsce nastąpiło kilka lat przed strategicznymi ustaleniami Okrągłego Stołu i przyjęciem przez rząd Tadeusza Mazowieckiego planu reform gospodarczych L. Balcerowicza.

Banki polskie musiały sprostać wielu różnym wyzwaniom i wymaganiom w warunkach dalekich od stabilności prawnej, głębokich podziałów społecznych i politycznych, bardzo niskiego poziomu kultury ekonomicznej społeczeństwa. Tylko wielka determinacja, talenty, poczucie odpowiedzialności za losy kraju, chęć uczenia się liderów polskiej bankowości, ludzi nauki i praktyki gospodarczej doprowadziły m.in. do:

- utworzenia systemu mobilizacji oszczędności,

- włączenia się banków w proces restrukturyzacji i komercjalizacji polskich przedsiębiorstw,
- sukcesywnego rozwoju i poprawy procesów kredytowania przedsiębiorczości i gospodarstw domowych,
- budowy rynku pieniężnego i systemu płatniczego ,
- realizacji szerokiego programu modernizacji rolnictwa i ochrony środowiska.

Trzeba pamiętać, że istotnie zróżnicowany i rozproszony sektor bankowy, podlegający szybkim przemianom, w pierwszych kilku latach transformacji działał w warunkach bardzo wysokiej inflacji, niedoboru kapitału, braku rzetelnej informacji gospodarczej, niedostatku wiarygodnej sprawozdawczości, a dodatkowo nadzór bankowy znajdował się w początkowej fazie budowy działania, kiedy praktycznie budowano dopiero wiedzę o rynku bankowym.

Skąd więc sukces w tak złożonych okolicznościach ?

Źródłem sukcesu należy szukać przede wszystkim w konsekwentnej polityce gospodarczej, monetarnej i fiskalnej, prowadzącej do poprawy zaufania inwestorów do Polski oraz zachęcającej miliony Polaków do podejmowania działań gospodarczych na własne ryzyko. Oczywiście polityka taka wywoływała wiele kontrowersji. W ubogim społeczeństwie, oczekującym szybkiej poprawy warunków życia widmo bezrobocia, upadku setek firm przy wysokiej inflacji stanowiły podatny grunt dla krytyki i wielu oskarżeń kierowanych pod adresem banków - podmiotów, które dysponowały zasobami finansowymi, ale ze względów profesjonalnych i realizowanych misji były zmuszone do zwiększania wydajności pracy i doboru projektów mających sens gospodarczy i zapewniających wymaganą rentowność. Istotnym czynnikiem sprzyjającym podejmowaniu działań modernizacyjnych i prorozwojowych była realizowana droga przystępowania Polski do NATO, Rady Europy , UE i OECD. Procesom integracyjnym towarzyszyły nowe rozwiązania prawne i organizacyjne. Wśród nich zagwarantowanie autonomii NBP, utworzenie Rady Polityki Pieniężnej i Komisji Nadzoru Bankowego a wcześniej utworzenie Bankowego Funduszu Gwarancyjnego.

Banki w procesie dezinflacji , wzmacniania i konsolidacji sektora oraz modernizacji gospodarki

Aby proces dezinflacji gospodarki przebiegał łagodniej klienci banków i same banki (uznawani za zamożniejszych) zostały obciążone dodatkowymi ciężarami w postaci wysokich i nieoprocentowanych rezerw obowiązkowych, bardzo wysokiego efektywnego opodatkowania banków wymuszającego jednocześnie wdrażanie surowszych zasad kredytowania klientów.

Przez kilka lat dochody z tytułu rezerw obowiązkowych zasilaty Fundusz Modernizacji i Restrukturyzacji Rolnictwa , który odegrał wielce konstruktywną rolę w unowocześnieniu i poprawie konkurencyjności polskiego rolnictwa. Spektakularnym przykładem działań sprzyjającym stabilizacji banków było utworzenie i finansowanie przez banki Bankowego

Funduszu Gwarancyjnego. Dzięki gwarancjom BFG miliony klientów zyskały pewność bezpieczeństwa ich oszczędności, a ponad 170 banków przeszło spokojnie proces restrukturyzacji. Dobrym przykładem wspierania rozwoju przedsiębiorczości było utworzenie, przy zaangażowaniu środków banków, krajowego systemu poręczeń kredytowych administrowanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego. W okresie działania tego systemu kilkaset tysięcy małych firm uzyskało dostęp do finansowania swojej działalności.

Banki w realizacji strategicznych programów rozwojowych

Restrukturyzacja, komercjalizacja i prywatyzacja polskich firm oraz modernizacja i restrukturyzacja rolnictwa były wiodącymi programami, w których były zaangażowane polskie banki. Ważnym programem towarzyszącym tym unowocześnianiu polskiej gospodarki było finansowanie i współfinansowanie projektów ekologicznych. Oczyszczalnie ścieków, nowoczesne systemy ogrzewania, systemy grzewcze, wodociągi i kanalizacja czy nowe drogi powstawały w znaczącej mierze dzięki zaangażowaniu środków klientów zgromadzonych w bankach lub w drodze mobilizacji środków na rynkach międzynarodowych.

Polskie banki odgrywały i odgrywają ważną rolę w budowie rynku kapitałowego oraz finansowania przedsiębiorstw przy użyciu instrumentów leasingu. Ta ostatnia forma finansowania zyskała wysokie uznanie wśród wielu polskich przedsiębiorców.

Dzięki finansowaniu przez banki mieszkalnictwa setki tysięcy polskich rodzin mieszka w godnych warunkach lub uzyskało samodzielne mieszkanie. Obecnie banki obsługują ponad 2,3 mln kredytów mieszkaniowych, a łączna ich wartość przekroczyła ponad 436 mld PLN. Każdego roku banki udzielają od 6 do 9 mln różnego typu kredytów. Jakość portfela jest dobra choć potrzebne jest wdrożenie rozwiązań ułatwiających poprawę jego jakości i szybszą, skuteczną, restrukturyzację należności.

Obszarem o szczególnym znaczeniu dla polskiej gospodarki i rozwoju cywilizacyjnego Polski jest gospodarka elektroniczna konsekwentnie rozwijana przez banki. W tej sferze polska bankowość nie świeci światłem odbitym, sprzyja modernizacji firm i administracji, edukacji klientów i wprowadzaniu ich w erę digitalizacji, sztucznej inteligencji, Internetu rzeczy, robotyzacji i automatyzacji.

Bez stabilnego i sprawnego systemu bankowego nie byłoby „zielonej wyspy”

W okresie 2008-2015 akcja kredytowa wzrosła w Polsce o ponad 48% - był to drugi wynik wśród krajów UE. Polskie banki, w przeciwieństwie do sektorów wielu krajów, nie wymagały dokapitalizowania przez budżet państwa. Przeciwnie, budżet państwa został dzięki działaniom banków zasilony dziesiątkami mld PLN.

Wysoką odpowiedzialność wykazali inwestorzy - budując zgodnie z oczekiwaniami władz regulacyjnych fundusze własne, a w niektórych przypadkach wspierając „córki” także płynnością. Równoległe do zwiększenia kapitałów własnych, banki wносиły wysokie opłaty na rzecz BFG przez co wzmocniono kapitalizację funduszy BFG. Zasoby funduszy banków w BFG wykorzystano do dokonania kontrowersyjnej wypłaty w wysokości ok. 5 mld PLN na wypłaty środków gwarantowanych i restrukturyzację systemu SKOK.

Polskie banki aktywnie uczestniczyły w absorpcji i dystrybucji środków pochodzących z UE. Udział w finansowaniu projektów inwestycyjnych przekroczył 40 mld PLN. Nawiązano stabilne relacje z jednostkami samorządu terytorialnego .

Niestety nie wszystkie programy można uznać za satysfakcjonujące. Spektakularnym przykładem porażki jest obszar finansowania energetyki, w szczególności energetyki odnawialnej. Brak przemyślanej strategii rozwoju polskiej energetyki, konflikty polityczne i krótkowzroczność przekreśliły rentowność projektów OZE oraz nie pozwoliły na osiągnięcie sukcesu w tej sferze.

Innym przykładem, na którego ostateczną ocenę przyjdzie nam jeszcze poczekać wiele lat jest finansowanie mieszkalnictwa przy użyciu walutowych kredytów mieszkaniowych. Również w tym przypadku niespójne zachowanie władz regulacyjnych, zdestabilizowanie nadzoru bankowego, uleganie modom i naciskom klientów i polityków stało się w kilkunastu krajach przyczyną problemów i sporów pomiędzy bankami i klientami. Nieodpowiedzialnie składane w Polsce obietnice przez polityków w toku serii kampanii wyborczych oraz brutalne naciski osób zainteresowanych i pasywność państwa doprowadziły do uniemożliwienia rozwiązania problemu na drodze polubownej. Z kolei postępowania przed sądami obnażyły niedostatek wiedzy ekonomicznej i kruchość, a czasami miażdżość polskiego systemu prawnego.

Przed nami wiele wyzwań zagrożeń ale też szans

Kryzys finansowy 2008 zaowocował ogromną skalą zmian w wielu istotnych obszarach życia społecznego, politycznego i gospodarczego we wszystkich krajach.

Ogromnego znaczenia nabrały kwestie nierówności społecznych, nadużywania przewag konkurencyjnych ale też degradacji środowiska, zmian klimatu i w tym kontekście warunków współpracy międzynarodowej. W niektórych regionach nastąpiła pod wpływem tych czynników eskalacja konfliktów zbrojnych, wzmożenia migracji oraz wyraźne wzmocnienie groźnych postaw protekcyjnych, nacjonalistycznych i separatystycznych. Radykalizacja ocen i postaw nie ominęła Polski. Wszystkie zasygnalizowane zjawiska wzmocnione zostały silnym oddziaływaniem nowych technologii umożliwiających natychmiastowe transfery informacji, wprzęgnięcie osiągnięć nauki do walki politycznej, dezinformacji . Oczywiście postęp technologiczny stwarza przede wszystkim wielkie możliwości rozwoju gospodarki, medycyny i poprawy jakości życia. Trzeba jednak pamiętać, że nowe rozwiązania mogą być szkodliwie wykorzystywane, doprowadzając do osłabiania kapitału społecznego i materialnego.

Polityka polskiego państwa wobec banków powinna ulec zmianie

W następstwie kryzysu finansowego, który swoimi skutkami dotknął społeczeństwa wielu krajów, doszło do istotnych zmian w polityce fiskalnej, monetarnej i nadzorczej realizowanej w różnym stopniu we wszystkich państwach.

W Polsce wdrażane zmiany były głównie następstwem nowych regulacji wprowadzanych w ramach UE. Jednak znacząca część nowych, wdrożonych, regulacji wobec sektora bankowego jest rezultatem wewnątrz krajowych debat, walki politycznej i wykreowania nastrojów antyelitarnych i antybankowych.

W arsenale argumentów użytych w przygotowaniu zmian w polityce państwa wobec sektora bankowego istotną rolę odegrały uproszczenia, półprawdy i czasami wręcz mity.

Zmiany objęły kilka obszarów:

- podatkowy,
- prawny,
- organizacyjny,
- nadzorczy.

W obszarze podatkowym dokonane zmiany przejawiają się wprowadzeniem dodatkowego podatku bankowego, który nie pełni w Polsce żadnych funkcji stabilizujących - co ma miejsce w wielu innych krajach. W tym też obszarze opłaty na BFG i Fundusz Wsparcia Kredytobiorców nie są uznawane za koszt uzyskania przychodów nawet w sytuacji gdzie środki klientów banków i banków przeznaczone zostały na wypłaty dla klientów SKOK. Koszty spowodowane ewidentnie błędami w polityce państwa zostały przerzucone na banki - podmioty prywatne i ich klientów.

W obszarze obrotu prawnego nastąpiło zasadnicze osłabienie pozycji wierzycieli, siły zabezpieczeń i skuteczności egzekucji. W wyniku wdrożonych rozwiązań wydłużeniu ulegają postępowania sądowe, a jej efekty w wielu przypadkach stają się niezadowalające.

Osłabieniu uległa autonomia Komisji Nadzoru Finansowego oraz Bankowego Funduszu Gwarancyjnego. Wyłączenie przedstawicielstwa rynku z KNF, nawet z głosem doradczym, oraz z Rady BFG zlikwidowała platformę wymiany informacji o zagrożeniach na rynku. Faktyczna nacjonalizacja zasobów BFG i zamienienie instytucji o funkcjach operacyjnych w urząd usztywniły możliwość przeprowadzania interwencji o charakterze restrukturyzacyjnym na rynku finansowym.

W części nadzorczej nastąpiło wprowadzenie szeregu dodatkowych wymogów i ograniczeń. Do najważniejszych należą dodatkowy bufor systemowy, podwyższone wagi ryzyka dla kredytów mieszkaniowych. Nie dokonano równocześnie przeglądu i weryfikacji wag ryzyka dla aktywów bankowych ustanowionych we wcześniejszych okresach, kiedy ryzyko w wielu obszarach było znacząco wyższe.

W efekcie wdrożonych rozwiązań doprowadzono do sytuacji połączenia wysokich obciążeń zewnętrznych banków ze znacznie wyższymi wymogami kapitałowymi niż w innych państwach europejskich. Obciążenia zewnętrzne obejmujące podatek bankowy, opłaty na rzecz BFG i podatek CIT. Łączne obciążenia banków wynoszą ponad 13 mld zł rocznie, co daje wg. JP Morgan jedną z najwyższych w świecie stóp obciążenia (wypadkowa stopa podatkowa) dla sektorów bankowych. Pomimo, że banki są największym podatnikiem w zakresie CIT to dodatkowe obciążenia w postaci podatku bankowego i opłat na BFG wynoszą ok. 8 mld rocznie.

Obciążenia zewnętrzne stanowią istotny problem dla rozwoju banków. Osiągane wyniki finansowe praktycznie nie wzrastają od 2011 r. – przez wszystkie kolejne lata łącznie z 2018 i 2019 r. pozostawały one na zbliżonym poziomie (w 2018 r. były o 16% niższe niż w 2011 r.). Ponieważ w tym czasie aktywa sektora bankowego zwiększały się znacznie (wzrost w okresie 2011-2019 wyniósł 55%) to nastąpił istotny spadek rentowności banków, który systematycznie postępuje dalej. NBP w swym Raporcie o stabilności wskazuje na obniżania rentowności oraz fakt, że rentowność banków obniżyła się do poziomu poniżej kosztów pozyskania kapitałów.

Problem ten dotyczy nawet największych banków. Rentowność mniejszych banków jest na tak niskim poziomie, że zanikają dla tej grupy możliwości wzrostu organicznego.

Zjawiska te spowodowały, że tempo wzrostu sektora bankowego uległo istotnemu obniżeniu, szczególnie w odniesieniu do PKB. Skutkuje to dalej zmniejszaniem liczby placówek operacyjnych, systematyczną redukcją zatrudnienia oraz zmniejszeniem zdolności do finansowania rozwoju polskiej gospodarki. W 2019 r. kredyty dla przedsiębiorstw wzrosły o zaledwie 2,9% r/r, a kredyty dla małych i średnich firm pozostały w stagnacji.

Prowadzona w ostatnich latach wobec bankowości polityka doprowadziła do rabunkowej eksploatacji sektora, wymuszania przyspieszonej konsolidacji i przekształcenia niektórych banków w oddziały zagranicznych instytucji zagranicznych. Rezultatem tej polityki jest zmniejszenie zdolności sektora do autosanacji, działań innowacyjnych oraz pozyskiwania najlepszych kadr do pracy.

Polskie banki będą zmuszone wdrożyć nowe regulacje dotyczące MREL i Bazylea IV. Należy liczyć się z dodatkowymi kosztami i ograniczeniami regulacyjnymi. Wdrożenie MREL i Bazylea IV bez dokonania weryfikacji obecnych wymogów regulacyjnych może być silnie destruktywne dla banków.

Polska gospodarka oraz sektor bankowy będą musiały zmierzyć się z wyzwaniami o wyjątkowej skali. Do wyzwań tych należy zaliczyć:

- wdrażanie Zielonego Ładu – transformacji energetycznej dotyczącej całej gospodarki, w tym elektroenergetyki, ciepłownictwa, przemysłu, ogrzewania i chłodzenia budynków, transportu;
- wprowadzanie rozwiązań odnoszących się do czwartej generacji przemysłu.

Sukces w obu dziedzinach wymaga wysokiego zaangażowania sektora państwowego i prywatnego, który jest bardziej efektywny w tworzeniu rozwiązań innowacyjnych. Innowacyjność wymagana będzie również w obszarze finansowania projektów inwestycyjnych, szczególnie w zakresie finansowania długoterminowego w obszarach zupełnie nowych, gdzie ryzyko jest nieudokumentowane i trudno mierzalne.

Wobec wyraźnego niższego tempa rozwoju gospodarczego, oznak kryzysu w niektórych sferach, wzrasta prawdopodobieństwo konieczności prowadzenia przez banki kosztownych działań restrukturyzacyjnych i tworzenia dodatkowych rezerw. Bez wątplenia procykliczne zorientowanie sektora bankowego nie byłoby korzystne dla polskiej gospodarki.

Poniżej przedstawiona została prezentacja pozwalająca na głębszą analizę procesów zachodzących w polskim systemie bankowym w ostatnich latach. Opracowanie przygotowane zostało w Związku Banków Polskich przez Zespół pod kierunkiem doktora Andrzeja Banasiaka.

